

บทคัดย่อ

โครงการวิจัย การถอดองค์ความรู้ภูมิปัญญาการทำนาข้าวเหนียว ตำบลห้วยฉัตร อำเภอห้วยฉัตร จังหวัดลำปาง เป็นงานวิจัยเชิงปฏิบัติงาน มีวัตถุประสงค์ เพื่อถอดองค์ความรู้ภูมิปัญญาการทำนาข้าวเหนียวของเกษตรกรในพื้นที่ ตำบลห้วยฉัตร อำเภอห้วยฉัตร จังหวัดลำปาง โจทย์การทำงาน คือ องค์ความรู้ภูมิปัญญาการทำนาข้าวเหนียวของเกษตรกรในพื้นที่ตำบลห้วยฉัตรเป็นอย่างไร การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยโดยมีกระบวนการประชุมชนเข้ามาร่วมในการออกแบบและดำเนินงานทั้ง ๒ ระยะ ระยะที่ ๑ ได้ออกแบบการทบทวนและค้นหาคำตอบของข้าวเหนียว โดยการสำรวจองค์ความรู้ภูมิปัญญาการทำนาข้าวเหนียวเชื่อมโยงกับความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่เกี่ยวข้อง ตามกรอบคิดทั้ง ๕ ประเด็น ได้แก่ ๑) ความมั่นคงทางอาหาร ๒) ภูมิปัญญา พิธีกรรม ๓) การผลิตและการเพาะปลูกข้าวตามความคิดของชาวนา ๔) ระบบนิเวศที่เกี่ยวข้องกับการทำนา และ ๕) ระบบคิดในการปลูกพืชที่มีข้าวเป็นพืชหลัก ในส่วนการดำเนินงานระยะที่ ๒ เน้นการสร้างชุดความรู้จากการนิยามความหมายของข้าวเหนียว จากแผนการดำเนินงานได้มีการทดลองคัดเมล็ดพันธุ์จากนาข้าวเหนียวและสังเกตเปรียบเทียบการเจริญเติบโต และเกิดการนำองค์ความรู้ที่ได้มาจัดทำปฏิทินการทำนาข้าวเหนียว ทั้งนี้ทีมวิจัยได้ศึกษาดูงานเกี่ยวกับการเพิ่มผลผลิตและการคำนวณผลผลิต จนนำมาสู่การออกแบบการทดลอง ๖ ประเด็น ดังนี้ ๑)การเพิ่มผลผลิตในนาข้าวและการกำจัดวัชพืช ๒)การผลิตน้ำหมักชีวภาพ ๓)การคำนวณผลผลิตหลังจากการเก็บเกี่ยว ๔)การทำปฏิทินข้าวเหนียว ๕)ออกแบบการทดลองการออกของข้าว (โคน / กลาง / ปลาย) และ ๖)การคัดพันธุ์และผลิตพันธุ์ข้าว

ผลที่เกิดขึ้นจากงานวิจัยทั้ง ๒ ระยะ คือ นักวิจัยเกิดความเข้าใจถึงคุณลักษณะของข้าวเหนียว เกิดจากการทดลองปฏิบัติด้วยตนเอง และการทบทวนองค์ความรู้ของภูมิปัญญาการทำนาข้าวในอดีต และการเพิ่มเติมความรู้จากการศึกษาดูงาน สิ่งที่เกิดขึ้นในการดำเนินงาน ได้ **เกิดการเชื่อมโยงขององค์ความรู้ และการเปิดช่องทางแห่งการเรียนรู้ของชาวบ้านและความรู้จากนักวิชาการเข้ามาผสมผสาน** เต็มเต็มระหว่างกัน จนทำให้เกิด**คนรู้** (ทีมวิจัย) และสามารถนำผลจากการวิจัยไปสู่การขยายผลและสร้างทางเลือกให้กับผู้อื่นต่อไป เช่น การนำเมล็ดข้าวที่ได้จากการคัดพันธุ์มาทดลองปลูกและขยายผลการปลูกให้กับผู้ที่สนใจ จากกระบวนการงานวิจัยข้างต้น สามารถขับเคลื่อนงานวิจัยต่อไป ๔ ช่องทางคือ ๑) ทางเลือกที่เหมาะสมกับแต่ละกลุ่มหรือกลุ่มเฉพาะ ๒) การคัดพันธุ์ต่อจากที่ทดลอง เพื่อให้ได้พันธุ์ข้าวบริสุทธิ์ /พันธุ์แท้ ๓) การสร้างมูลค่า ๔) การสืบค้นหาข้าวสายพันธุ์เก่า

การถอดองค์ความรู้ของข้าวเหนียวที่ทีมวิจัยได้ทำการทดลองและได้ดำเนินการมาทั้ง ๒ ระยะนั้นจึงเป็นคำตอบของการเรียนรู้กระบวนการวิจัยเพื่อท้องถิ่นเพื่อใช้องค์ความรู้ในการทำนาของชาวนาทั้งในอดีตและปัจจุบัน รวมทั้งประเพณี-พิธีกรรมและในการทำนาข้าวเหนียวให้เป็นแนวทาง การขยายผลในประเด็นอื่นๆ เพื่อเป็นแนวทางและเพื่อให้เกิดกลไกของการเรียนรู้ร่วมกันในชุมชน